

طراحی الگوی پارادایمی مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی

ایران مبتنی بر رویکرد داده‌بنیاد

امید اردلان^۱، اصغر اصغرزاده^۲، مرتضی پژوهان فر^۳، رضا زنگنه^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۱۴

چکیده

مسئولیت اجتماعی سازمانی به عنوان یکی از عوامل کلیدی در توسعه پایدار جوامع شناخته می‌شود. این مفهوم به‌ویژه در نهادهای دولتی و امنیتی مانند ارتش، نقش مهمی در تعادل میان نیازهای جامعه، منافع ملی و حفاظت از منابع ایفا می‌کند. با این حال، پیاده‌سازی کامل و اثربخش آن هنوز در بسیاری از موارد نیازمند توجه و تحلیل بیشتر است. در این پژوهش، به دنبال ارائه الگویی پارادایمی برای تبیین مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران و ارتقای تعهد این نهاد به جامعه هستیم. برای دستیابی به این هدف، از رویکرد کیفی استفاده شد و مصاحبه‌های عمیقی با کارشناسان حوزه‌های نظامی، امنیتی و استراتژیک ارتش جمهوری اسلامی ایران انجام گرفت. در مجموع با ۹ نفر از خبرگان مصاحبه نیمه‌ساختار یافته انجام شد. این مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه یافت که پژوهشگر به نقطه اشباع نظری رسید؛ یعنی جایی که اطلاعات جدیدی ارائه نمی‌شد و تصویری کامل از موضوع به دست آمد. روایی سؤالات مصاحبه به روش محتوایی و پایایی آن با اجرای روش بازآزمون (۰/۷۶) تأیید گردیده است. برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از نرم‌افزار مکس کیو دی ای ۲۰۲۰ که جهت انجام نظریه داده‌بنیاد (گراندد تئوری) طراحی گردیده، استفاده شده است. الگویی که پس از مراحل کدگذاری باز، محوری، و انتخابی به‌صورت پارادایمی شکل گرفت، شامل ۵ بعد شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، راهبردها، شرایط مداخله‌گر، پیامدها و مشتمل بر ۲۶ مقوله اصلی و ۱۱۵ مقوله فرعی می‌باشد.

واژگان کلیدی: مسئولیت اجتماعی، ارتش، ارتش جمهوری اسلامی ایران، الگوی پارادایمی، رویکرد، داده

بنیاد، توسعه پایدار

۱. دانشیار، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

ardalan62omid@gmail.com

۲. استادیار، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

a.asgharzadeh@casu.ac.ir

۳. دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشگاه آزاد تهران شمال، تهران، تهران.

mpajhouhanfar@gmail.com

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت مالی، دانشکدگان فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

rezazangeh7577@ut.ac.ir

مقدمه

مسئولیت اجتماعی سازمانی به مجموعه وظایف و تعهداتی گفته می‌شود که سازمان باید در جهت حفظ، مراقبت و کمک به جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند، انجام دهد (جزئی و همکاران، ۱۳۹۳). این مفهوم در عصر حاضر، به عنوان عنصری حیاتی در توسعه پایدار جوامع، نقشی انکارناپذیر یافته است. به‌ویژه در مورد نهادهای دولتی، به‌خصوص ارتش به عنوان یک نهاد امنیتی، این اهمیت دوچندان می‌شود (فاجاردو و همکاران، ۲۰۲۱).

مسئولیت اجتماعی سازمانی مفهومی پویا و چندوجهی است که به تعهد سازمان به رفاه و پیشرفت جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند، اشاره دارد (تای و همکاران، ۲۰۲۲). سازمان‌های دولتی، به واسطه نقش مهم خود در سیاست‌گذاری، اجرا و نظارت بر امور جامعه، می‌توانند پیش‌گام تحقق و ترویج این مفهوم باشند. این سازمان‌ها با اتخاذ رویکردی مسئولانه در قبال مسائل اجتماعی، قادرند فرهنگ پاسخگویی، تعهد و دلسوزی را در جامعه گسترش دهند. این امر از طریق آموزش، اطلاع‌رسانی و تشویق رفتارهای مسئولانه در سطوح مختلف جامعه صورت می‌گیرد (فاجاردو و همکاران، ۲۰۲۱). عملکرد مسئولانه سازمان‌های دولتی می‌تواند به عنوان الگویی برای سایر بخش‌ها، اعم از خصوصی و غیردولتی، عمل کرده و انگیزه پذیرش و استقرار این مفهوم را افزایش دهد.

ارتش جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از نهادهای اساسی کشور، در حوزه مسئولیت‌های اجتماعی وظایفی همچون امداد رسانی، حمایت از مناطق محروم، توسعه آموزش، بهبود خدمات بهداشتی و درمانی، و حفاظت از محیط‌زیست را بر عهده دارد. گسترش این اقدامات می‌تواند نقش ارتش را در توسعه پایدار کشور ارتقا بخشد. در شرایط مطلوب، ارتش به عنوان نهادی پیشرو در این عرصه، با برنامه‌ریزی منسجم و همکاری با سایر نهادها، می‌تواند در بهبود رفاه عمومی و تقویت اعتماد اجتماعی سهم بسزایی ایفا کند. به دلیل گستردگی و اهمیت مسئولیت‌های اجتماعی

ارتش، ضرورت تدوین یک الگوی جامع برای تبیین این مسئولیت‌ها احساس می‌شود. این الگو باید راهنمای عملی برای ارتش در این زمینه بوده و سطح تعهد این نهاد را به جامعه ارتقا دهد.

سازمان‌های دولتی، نظیر ارتش، باتوجه به سهم و نقش خود در فرهنگ‌سازی و القای هنجارها، می‌توانند طلبه‌دار تحقق و ترویج مسئولیت اجتماعی‌سازمانی باشند. این نقش، زمینه‌ای برای الهام‌گیری و الگوبرداری دیگر بخش‌های غیردولتی فراهم می‌کند تا آن‌ها نیز به پذیرش و استقرار این مفهوم در حوزه‌های خود بپردازند (الوانی و همکاران، ۱۳۹۲). از این رو، هدف این پژوهش دستیابی به الگویی پارادایمی برای تبیین مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران است که بر مبنای نظریه داده‌بنیاد طراحی و ارائه شود.

اهمیت و ضرورت تحقیق: این پژوهش با هدف ارائه الگویی جامع برای تبیین مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. با توجه به نوآوری و اهمیت آن، این الگو به ارتش در ایفای تعهدات اجتماعی خود کمک می‌کند و نقش حیاتی در توسعه پایدار کشور و همبستگی بیشتر با اهداف اجتماعی ایفا می‌کند. ارتش جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از نهادهای اساسی کشور، مسئولیت‌های اجتماعی گسترده‌ای در زمینه‌های مختلف از جمله امدادسانی، حمایت از مناطق محروم، بهبود خدمات بهداشتی و درمانی، و حفاظت از محیط‌زیست دارد. با توجه به اهمیت این وظایف، تبیین یک الگوی جامع برای مسئولیت‌های اجتماعی ارتش امری حیاتی است.

در شرایط بحران‌های طبیعی و انسانی، ارتش به‌عنوان یکی از ارکان اصلی امدادسانی و حمایت از مردم، نقش بی‌بدیلی ایفا می‌کند. از این رو، شفاف‌سازی مسئولیت‌های اجتماعی ارتش می‌تواند موجب افزایش اعتماد عمومی به این نهاد و ارتقای همبستگی اجتماعی شود. الگوی پیشنهادی این پژوهش، حوزه‌های مختلفی از مسئولیت اجتماعی ارتش شامل امدادسانی، کمک به مناطق محروم، بهداشت، آموزش و حفاظت از محیط‌زیست را پوشش می‌دهد. این الگو برای اثربخشی بیشتر نیازمند برنامه‌ریزی منسجم و همکاری مستمر با سایر نهادها و دستگاه‌های اجرایی است.

این مدل با رفع خلأهای موجود در زمینه مسئولیت اجتماعی ارتش، می‌تواند به ارتقای رضایت و اعتماد عمومی، بهبود کارایی ارتش در استفاده بهینه از منابع و در نهایت تقویت جایگاه آن در

کشور کمک کند. در این تحقیق، سؤال اصلی که به دنبال پاسخ به آن هستیم این است که الگوی جامع مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟

مبانی نظری

پیشینه‌شناسی

تحقیقات داخلی:

۱- سعید اسماعیلی و همکاران در سال ۱۴۰۲ در مقاله‌ای تحت عنوان «طراحی مدل مسئولیت اجتماعی شرکتی با رویکرد شفافیت سازمانی» بیان می‌کند که این پژوهش با هدف طراحی مدل مسئولیت اجتماعی شرکتی با رویکرد شفافیت سازمانی در سازمان تامین اجتماعی انجام شده است. از طریق مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه از مدیران و متخصصان سازمان، شش بعد برای مسئولیت پذیری و پنج دسته راهبرد برای ارتقای آن با استفاده از شفافیت سازمانی شناسایی شد. تایج نشان داد که شفافیت سازمانی می‌تواند در ارتقای مسئولیت اجتماعی و عملکرد سازمان موثر باشد.

۲- علیرضا بهادر و همکاران در سال ۱۴۰۲ در مقاله‌ای تحت عنوان «عوامل موثر بر ارتقاء مسئولیت پذیری اجتماعی به عنوان رویکردی اخلاقی» بیان می‌کند. این پژوهش به بررسی عوامل موثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در زنجیره تأمین پرداخته و ۹ عامل کلیدی مانند اطلاعات، جهت‌گیری و تعهد به پایداری را شناسایی کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که مسئولیت‌پذیری اجتماعی به بهبود رفتارهای سازمان‌ها و توسعه پایدار کمک می‌کند.

۳- وجه ال.. قربانیزاده و همکاران در سال ۱۴۰۱ در مقاله‌ای تحت عنوان «فراتحلیل پیامدهای مسئولیت اجتماعی در سازمان‌های ایرانی» بیان می‌کنند. این پژوهش نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی در سازمان‌های ایرانی به افزایش هماهنگی فرد با سازمان، تقویت هویت و اعتماد سازمانی، و بهبود مشروعیت و عملکرد زیست‌محیطی در سطح جامعه کمک می‌کند.

۴- عبدالعلی پورشاسب و همکاران در سال ۱۳۹۷ در مقاله خود با عنوان «راهبردهای نحوه فعالیت آجا در مدیریت بحران» توضیح می‌دهند که این مقاله به بررسی راهبردهای ارتش در مدیریت بحران‌های طبیعی طبق اصل ۱۴۷ قانون اساسی پرداخته است، که دولت را موظف می‌کند در زمان بحران از نیرو و تجهیزات ارتش برای امداد و سایر اقدامات بدون آسیب به آمادگی رزمی استفاده کند. مقاله هشت راهبرد، از جمله ارتقای ظرفیت‌ها، بازنگری ساختارها و قوانین، تقویت آمادگی‌ها

و ایجاد سامانه‌های تخصصی مدیریت بحران را معرفی می‌کند. هدف این راهبردها افزایش توان ارتش در مقابله با بحران‌های طبیعی و کاهش اثرات آنها بر کشور است.

تحقیقات خارج از کشور:

۱-والدمردر سال ۲۰۲۱ در مقاله ای تحت عنوان «مسئولیت اجتماعی سازمان از دیدگاه نظامی» این پژوهش مسئولیت اجتماعی نیروهای مسلح لهستان را بررسی کرده و نشان می‌دهد که این نیروها به حفاظت از جامعه و ارتقای منافع اجتماعی و محیط زیستی متعهدند. همچنین، اصول مسئولیت اجتماعی کسب‌وکار در آن‌ها قابل اجراست. مباحث اصلی شامل پیوند با جامعه، حق دفاع از خود و دوری از منافع سیاسی حاکمان است.

۲-پارک^۱ و همکاران در سال ۲۰۲۰ در پژوهشی با عنوان «تأثیر مسئولیت اجتماعی نظامی و درک سازمانی سرباز و رفتار شهروندی» در کره، مطالعه‌ای نشان داد که تعهد ارتش به مسئولیت‌های اجتماعی مانند حقوق بشر و اقدامات بشردوستانه، بر اعتبار ارتش و رفتار سازمانی سربازان تأثیر مثبت دارد. این تأثیر با افزایش اعتبار ارتش و در خصوص مسئولیت‌های حقوقی، اخلاقی و بشردوستانه تقویت می‌شود.

۳-جون هونا^۲ در سال ۲۰۲۰ در مقاله ای تحت عنوان «سیاست‌های نظامی در دوران پاندمی در اندونزی» مقاله به بررسی نقش ارتش اندونزی در بحران کرونا می‌پردازد و می‌گوید که بحران باعث افزایش نقش ارتش شده است. برخی این را نشانه بازگشت ارتش به سیاست می‌دانند، اما نویسنده معتقد است ارتش به دنبال تثبیت جایگاه و افزایش روحیه نیروها است. دموکراتیزاسیون باعث نارضایتی از مازاد افسران شده و دولت با حمایت از افسران خاص در حال گسترش شبکه حمایتی خود است. ارتش از بحران کرونا برای پیشبرد برنامه‌های داخلی خود استفاده می‌کند.

۴- تت ناینگ زاو^۳ و همکاران در سال ۲۰۱۷ در مقاله ای تحت عنوان «نقش ارتش در مدیریت و پاسخ به بلایای طبیعی در سیل‌های سال ۲۰۱۵ میانمار» بیان میکنند که این پژوهش با تحلیل شبکه‌های اجتماعی، به بررسی اثربخشی مدیریت بحران و نقش بازیگران در سیل سراسری میانمار در سال ۲۰۱۵ پرداخته است. نقش ارتش در این شبکه شامل اطلاع‌رسانی، تبادل منابع، جستجو و

¹ Park

² Honna, Jun

³ Zaw, Thet Naing

نجات و ارائه کمک‌های بشردوستانه بوده است. در این بحران، ارگان‌های دولتی، سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی از بخش‌های مختلف در شبکه مدیریت بحران همکاری داشتند.

جدول ۱: جمع‌بندی پیشینه‌شناسی

ردیف	عنوان مقاله و نویسنده	جمع‌بندی یافته‌ها	کاربردها
۱	طراحی مدل مسئولیت اجتماعی شرکتی (اسماعیلی، ۱۴۰۲)	شناسایی شش بعد مسئولیت‌پذیری و پنج راهبرد برای ارتقای آن از طریق شفافیت سازمانی. شفافیت باعث بهبود مسئولیت اجتماعی و عملکرد سازمان می‌شود.	بهبود سیاست‌های شفافیت در سازمان‌ها برای افزایش کارایی، تقویت مسئولیت اجتماعی و اعتماد ذی‌نفعان.
۲	عوامل مؤثر بر ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی (بهادر، ۱۴۰۲)	شناسایی ۹ عامل کلیدی شامل اطلاعات، ذینفعان و پایداری. مسئولیت اجتماعی به‌عنوان چارچوبی اخلاقی، رفتارهای اجتماعی و زیست‌محیطی را بهبود می‌بخشد.	طراحی استراتژی‌های مبتنی بر اخلاق و پایداری در زنجیره تأمین و ارتقای ارتباط با ذی‌نفعان.
۳	فرا تحلیل پیامدهای مسئولیت اجتماعی (قربانی‌زاده، ۱۴۰۱)	پیامدهای مسئولیت اجتماعی در سه سطح: فردی (نوع‌دوستی، رفتار مشتری‌مدار)، سازمانی (هویت، مزیت رقابتی) و برون‌سازمانی (اعتماد عمومی، مشروعیت).	کمک به سیاست‌گذاری برای تقویت فرهنگ مسئولیت اجتماعی و ایجاد ارزش‌افزوده در سازمان‌ها و جامعه.
۴	راهبردهای فعالیت آجا در مدیریت بحران (پورشاسب، ۱۳۹۷)	معرفی هشت راهبرد شامل تقویت آمادگی‌ها و ایجاد سامانه‌های تخصصی برای ارتقای ظرفیت مدیریت بحران طبیعی در ارتش.	بهبود برنامه‌ریزی بحران‌های طبیعی و افزایش بهره‌وری تجهیزات و نیروهای نظامی در شرایط بحرانی.
۵	مسئولیت اجتماعی سازمان از دیدگاه نظامی (والدمر، ۲۰۲۱)	تحلیل مسئولیت اجتماعی نیروهای مسلح لهستان با تأکید بر پیوند با جامعه، حفاظت از محیط‌زیست و اصول اخلاقی نظامی.	ارتقای همکاری ارتش با جامعه و تقویت نقش آن در تحقق اهداف زیست‌محیطی و اجتماعی.

۶	تأثیر مسئولیت اجتماعی نظامی بر رفتار سازمانی (پارک، ۲۰۲۰)	مسئولیت اجتماعی ارتش بر رفتار سازمانی و اعتبار درونی ارتش تأثیر مثبت دارد. اقداماتی مانند حقوق بشر و بشردوستی نقش کلیدی دارند.	تقویت سیاست‌های ارتش برای ایجاد تعامل مثبت با نیروها و ارتقای روحیه و اعتبار سازمانی.
۷	سیاست‌های نظامی در دوران پاندمی (چون هونا، ۲۰۲۰)	نقش ارتش اندونزی در بحران کرونا شامل تثبیت جایگاه، افزایش تعاملات داخلی و اجرای برنامه‌های حمایتی برای افسران مازاد.	بهره‌برداری از بحران‌ها برای تقویت ساختارها و افزایش اثربخشی نقش ارتش در سیاست‌گذاری داخلی.
۸	تأثیر سابقه نظامی در شفافیت مسئولیت اجتماعی (نصیح، ۲۰۱۹)	حضور افراد باسابقه نظامی در هیئت‌مدیره شرکت‌ها شفافیت گزارش‌های مسئولیت اجتماعی را افزایش می‌دهد، اما این تأثیر در مورد سیاستمداران مشاهده نشده است.	طراحی چارچوب‌هایی برای استفاده از سابقه نظامی در مدیریت سازمان‌ها جهت افزایش شفافیت و اعتماد عمومی.
۹	نقش ارتش در مدیریت بلایای طبیعی (زاو، ۲۰۱۷)	تحلیل شبکه‌های اجتماعی نشان داد ارتش میانمار در سیل ۲۰۱۵ نقش کلیدی در اطلاع‌رسانی، جستجو و نجات و تبادل منابع ایفا کرده است.	ارتقای نقش ارتش در مدیریت بحران از طریق همکاری مؤثر با سایر نهادها و استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای مدیریت بهتر بحران‌ها.

نتیجه‌گیری کلی:

این مقالات نشان‌دهنده اهمیت مسئولیت اجتماعی در نهادهای نظامی و سازمانی هستند. یافته‌ها حاکی از آن است که شفافیت، همکاری بین‌بخشی، استفاده از اصول اخلاقی و پایداری می‌توانند تأثیرات مثبت بر عملکرد سازمان‌ها، اعتماد عمومی و تعامل با ذی‌نفعان داشته باشند. این رویکردها به توسعه پایدار جامعه و تقویت جایگاه سازمان‌ها در سطح ملی و بین‌المللی کمک می‌کند.

استفاده‌ها:

سازمان‌ها: بهبود شفافیت و مسئولیت‌پذیری برای جلب اعتماد و افزایش کارایی.
 نهادهای نظامی: توسعه برنامه‌های بشردوستانه و زیست‌محیطی برای افزایش اعتبار و تعامل با جامعه.
 دولت‌ها: بهره‌برداری از ظرفیت نظامی در بحران‌ها و طراحی سیاست‌های حمایتی.

تحقیقات آینده: گسترش چارچوب‌های اخلاقی برای ارتقای رفتارهای اجتماعی و اقتصادی سازمان‌ها.

ب- مفهوم شناسی

مسئولیت اجتماعی: مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی مانند فرهنگ دفاعی، هویت ملی و احساس تعلق به کشور در تقویت مسئولیت اجتماعی مؤثرند. در ایران، مذهب، کربلا و سرمایه اجتماعی حس مسئولیت را تقویت کرده و در دوران دفاع مقدس، مردم با تکیه بر این مؤلفه‌ها از میهن دفاع کردند. این مؤلفه‌ها در تقویت همبستگی و مشارکت عمومی نیز نقش دارند. (محمدرضا آشتیانی، ۱۴۰۳) مولر و همکاران، مسئولیت اجتماعی سازمان را ارتباطی متقابل بین یک نهاد و جامعه اطراف آن تعریف می‌کنند که بر پایه مسئولیت‌پذیری بنا شده است. این مفهوم به این معناست که کسب‌وکارها و سازمان‌ها موظف‌اند در قبال آثار فعالیت‌های خود بر جامعه پاسخگو باشند. (مولر^۱ و همکاران، ۲۰۰۹) از دیدگاه بانک جهانی، این مسئولیت به صورت تعهدی جامع تعریف می‌شود که سازمان را ملزم می‌کند در برابر همه افرادی که به‌نوعی در فعالیت‌هایش سهیم هستند، پاسخگو باشد. (ساستاراروجی^۲ و همکاران، ۲۰۰۸) مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها در چند دهه گذشته به‌عنوان یک موضوع کلیدی در حوزه مدیریت مورد توجه قرار گرفته و جایگاه ویژه‌ای در ادبیات این حوزه پیدا کرده است. (سعیدی و همکاران، ۲۰۱۵) اگرچه تعریف جامع و واحدی برای مسئولیت اجتماعی شرکتی وجود ندارد، اما به‌طور کلی می‌توان آن را به‌عنوان مجموعه‌ای از عملکردها، فرایندها و تعهداتی دانست که یک سازمان در قبال جامعه و ذی‌نفعان خود بر عهده می‌گیرد. این مفهوم در سال ۲۰۱۲ توسط گالبرایث به‌عنوان مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و تعهدات سازمان‌ها در قبال ذی‌نفعانشان تعریف شده است. (گالبرایث^۳، ۲۰۱۲) هدف اصلی سازمان‌ها افزایش بهره‌وری و سود است، اما موفقیت پایدار نیاز به ادغام اهداف اجتماعی و اخلاقی دارد.

¹ Mueller, M

² Sastararujji, D

³ Galbreath

مسئولیت اجتماعی، فراتر از قانون، به بهبود رفاه جامعه کمک می‌کند و عدم توجه به آن می‌تواند اعتبار شرکت‌ها را کاهش دهد. تعهد به این مسئولیت باعث توسعه پایدار و موفقیت بلندمدت سازمان‌ها می‌شود.

مفهوم مسئولیت اجتماعی در ارتش: مسئولیت اجتماعی در ارتش و سازمان‌های دولتی به معنای تعهدی فراتر از وظایف قانونی برای ارتقای رفاه جامعه و حفظ محیط‌زیست است. ارتش باید علاوه بر آمادگی رزمی، به مسئولیت اجتماعی خود نیز توجه کند. با بهره‌گیری از منابع انسانی شایسته، می‌تواند نقش مهمی در توسعه پایدار جامعه ایفا کرده و از طریق ارتقای شایستگی‌ها و توانمندی‌ها در راستای ارزش‌های اسلامی، مسئولیت‌های اجتماعی خود را تقویت کند. (محمد حسن باقری و همکاران، ۱۴۰۳) این مسئولیت شامل اقداماتی نظیر سرمایه‌گذاری در منابع تجدیدپذیر، کاهش ضایعات و ترویج مصرف مسئولانه انرژی جهت توسعه پایدار می‌شود. (یوئه‌هونگ لو^۱ و همکاران، ۲۰۲۰) اهمیت مسئولیت اجتماعی در ارتش تا حدودی هم تراز با وظایف دفاعی است و نقش کلیدی در ایجاد جامعه‌ای امن، توسعه‌یافته و پایدار دارد. ارتش با رویکردی فعال و برنامه‌ریزی‌شده در مسئولیت‌های اجتماعی، می‌تواند به تقویت ثبات ملی، افزایش اعتماد عمومی و مشروعیت خود، و همچنین به توسعه پایدار جوامع محلی کمک کند. (شلومو میزراهی^۲ و همکاران، ۲۰۲۰) ارتش می‌تواند با ایجاد برنامه‌های مشارکتی و همکاری با جوامع محلی، نیازها و مشکلات آنها را شناسایی و در حل آنها مشارکت کند. این کار از طریق برگزاری جلسات هم‌اندیشی، تشکیل گروه‌های مشترک، اجرای پروژه‌های عمرانی و عام‌المنفعه، و ارائه خدمات آموزشی و بهداشتی به جوامع محروم امکان‌پذیر است. (برندا نوول و پنی فاستر-فیشرمن^۳، ۲۰۱۱) ارتش می‌تواند با توسعه همکاری‌های بین سازمانی با نهادهای دولتی، غیردولتی و بین‌المللی، منابع و تخصص‌های لازم برای پروژه‌های مسئولیت اجتماعی را تأمین کند. این همکاری‌ها شامل اجرای پروژه‌های عمرانی، ارائه خدمات آموزشی و بهداشتی، توانمندسازی اقتصادی و امدادسانی در مواقع بحران است. (سیتیا هاردی^۴ و همکاران ۲۰۰۳) تدوین و اجرای برنامه جامع مسئولیت‌های اجتماعی باید باتوجه به نیازهای جامعه، ظرفیت‌های ارتش و تجارب سایر

¹ Lu, Y

² Mizrahi, S

³ Nowell, B., & Foster-Fishman

⁴ Hardy, C

نهادهای انجام شود. این برنامه باید اهداف مشخص، استراتژی‌های عملی، برنامه‌های اجرایی، شاخص‌های اندازه‌گیری و نظام ارزیابی و نظارت را شامل شود. (تامارا ولاستلیکا باکیچ^۱ و همکاران، ۲۰۱۵)

الگوی پارادایمی: مدل پارادایمی نتیجه نهایی تحلیل کیفی به روش داده‌بنیاد را نشان می‌دهد. در این مدل، مقوله‌های شناسایی شده از طریق کدگذاری باز و کدگذاری محوری در قالب یک الگوی ساختاری مرتب می‌شوند. فرآیند یکپارچه‌سازی و تقویت نظریه در کدگذاری انتخابی، با استفاده از تکنیک‌هایی مانند نگارش خط داستان که مفاهیم را به یکدیگر متصل می‌کند و فرایند دسته‌بندی از طریق یادداشت‌برداری‌های شخصی در مورد ایده‌های نظری انجام می‌شود. در این مرحله، نظریه‌پرداز به بررسی مقوله محوری می‌پردازد که سایر مقولات پیرامون آن شکل می‌گیرند و کلیدواژه‌ای را تشکیل می‌دهد. این مقوله به صورت نظام‌مند انتخاب می‌شود و با ارتباط دادن آن به سایر مقولات، نظریه‌ای نوشته می‌شود که توصیف‌گر فرایندی است که در پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. (کارول^۲، ۲۰۰۵)

اثربخشی مسئولیت اجتماعی در ارتش: اثربخشی به معنای دستیابی به هدف و روشی کارآمد است. در زمینه مسئولیت اجتماعی ارتش، این مفهوم شامل فراتر رفتن از وظایف دفاعی و مشارکت در رفاه جامعه است. عوامل مؤثر بر اثربخشی این مسئولیت شامل فرهنگ و ارزش‌های جامعه، نگرش مردم نسبت به ارتش، و میزان مشارکت مردم در برنامه‌های اجتماعی است. (اولنا گریشنووا و اولنا پانچنکو^۳، ۲۰۲۲) آگاهی و مشارکت عمومی در برنامه‌های اجتماعی نقش کلیدی در اثربخشی مسئولیت‌های اجتماعی ارتش دارد. این شامل میزان مشارکت مردم و آگاهی آنان از اهمیت این مسئولیت‌ها است. (محمد عین‌ال اسامه^۴ و همکاران، ۲۰۲۱). برای مدیریت و اجرای اثر بخش برنامه‌های مسئولیت‌های اجتماعی در ارتش، لازم است یک ساختار سازمانی مناسب ایجاد شود. این ساختار باید شامل یک ستاد مرکزی باشد که نقش سیاست‌گذاری و هماهنگی کلان را بر عهده دارد، و همچنین واحدهای استانی و شهرستانی که مسئولیت برنامه‌ریزی، اجرای محلی، نظارت و

---

¹ Bakić, T

² Creswell, J. W

³ Grishnova, O., & Panchenko, O

⁴ Usama, M

ارزیابی این برنامه‌ها را بر عهده داشته باشند. این تقسیم‌بندی وظایف به مدیریت بهتر و اجرای موفق‌تر برنامه‌های مسئولیت اجتماعی در سطح ملی و محلی کمک می‌کند. (نیکولینا مارکوتا و وکیچ^۱ و همکاران، ۲۰۱۹).

نظریه‌های مسئولیت اجتماعی: برای تشریح بهتر مبحث مسئولیت اجتماعی، قصد داریم نظریه‌های مختلفی که در این حوزه مطرح شده‌اند را بررسی کنیم. این نظریه‌ها هر یک از زاویه‌ای متفاوت به مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها نگاه می‌کنند و به درک عمیق‌تر و جامع‌تری از چگونگی اجرای مسئولیت اجتماعی و تأثیرات آن بر جامعه و ذی‌نفعان کمک می‌کنند.

(۱) نظریه‌های ابزاری: این دسته از نظریه‌ها مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها را ابزاری برای کسب سود و خلق ثروت برای سهامداران می‌دانند. بر اساس دیدگاه میلتن فریدمن، شرکت‌ها باید در فعالیت‌های اجتماعی شرکت کنند تا ارزش سهام خود را افزایش دهند و در صورت کاهش ارزش، این فعالیت‌ها را متوقف کنند. (جف فرومن^۲، ۱۹۹۷) نظریه سرمایه‌گذاری اجتماعی، که توسط پورتر و کرامر ارائه شده، معتقد است که سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اجتماعی می‌تواند برتری رقابتی شرکت را افزایش داده، رفاه جامعه را بهبود بخشد و عملکرد رقابتی شرکت‌ها را تقویت کند. (مایکل پورتر و مارک کرامر^۳، ۲۰۰۲).

(۲) نظریه سیاسی: نظریه‌های سیاسی بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و تعامل آن‌ها با جامعه و قدرت‌های سیاسی تمرکز دارند. دیویس معتقد است با افزایش قدرت اجتماعی شرکت‌ها، مسئولیت آن‌ها نیز بیشتر می‌شود. (کوی ژانگ^۴، ۲۰۱۷) شهروندی شرکتی به شرکت‌ها مسئولیت‌هایی مشابه شهروندان جامعه می‌دهد. با جهانی‌شدن و عوامل دیگر، شرکت‌های بین‌المللی به‌عنوان شهروندان با مسئولیت‌های اجتماعی محلی و بین‌المللی شناخته می‌شوند. (دیرک ماتن^۵ و همکاران، ۲۰۰۳).

¹ Vukić, N., Omazić, M

² Frooman, J

³ Porter, M., & Kramer, M

⁴ Zhang, C

⁵ Matten, D

۳)، نظریه‌های یکپارچه و مکمل، بر هماهنگی تعهدات اجتماعی شرکت‌ها با اهداف اقتصادی تأکید دارند، زیرا موفقیت آن‌ها به پاسخگویی به انتظارات اجتماعی بستگی دارد. این رویکرد شامل شناسایی، ارزیابی، و واکنش به مسائل اجتماعی و سیاسی است تا فاصله بین انتظارات عمومی و عملکرد شرکت کاهش یابد و فرصت‌های ناشی از تغییرات اجتماعی و سیاسی بهره‌برداری شوند. سارا کراولی^۱ و همکاران، ۲۰۱۷ اصل پاسخگویی به عموم تأکید دارد که شرکت‌ها باید نسبت به همه افراد و گروه‌های جامعه مسئولیت‌پذیر باشند و فعالیت‌های خود را با سیاست‌های عمومی و اهداف اجتماعی تعیین‌شده در قوانین هماهنگ کنند. (گیتا لاسیته^۲، ۲۰۲۰) این رویکرد به عملکرد اجتماعی شرکت‌ها می‌پردازد و نظریات قبلی را با یکدیگر ترکیب می‌کند. (کارول، ۲۰۰۶) شرکت‌ها باید مشروعیت اجتماعی خود را از طریق مسئولیت اجتماعی حفظ کنند، که شامل تعهدات اقتصادی، قانونی، اخلاقی و اختیاری است. عملکرد اجتماعی شرکت‌ها بر اساس مسئولیت اجتماعی، پاسخگویی و مدیریت موضوعات اجتماعی ارزیابی می‌شود و به جنبه‌هایی مانند عملکرد زیست‌محیطی و مدیریت ذی‌نفعان توجه دارد.

۴) نظریه چهارم نظریه‌های اقتصادی است، در نظریه‌های اقتصادی، (گری^۳ و همکاران، ۱۹۹۶) در نظریه اقتصاد سیاسی، ارتباط پیچیده‌ای میان اقتصاد، سیاست و جامعه وجود دارد. این نظریه گزارش‌های حسابداری را ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به فعالیت‌های تجاری شرکت‌ها می‌داند و به دو رویکرد تقسیم می‌شود: **رویکرد کلاسیک** که بر تعارض‌های ساختاری جامعه و حمایت از منافع سرمایه‌داران تأکید دارد، و **رویکرد غیرکلاسیک** که به فشار گروه‌های اجتماعی مانند سازمان‌های محیط‌زیستی و نهادهای حقوق بشری می‌پردازد. در همین راستا، در سال ۱۹۹۱، کوفی عنان معاهده‌ای با نه اصل درباره حقوق بشر، کار و محیط‌زیست ارائه کرد که حقوق بشر را مبنای ارزیابی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها قرار داده و هدف آن ترویج عدالت اقتصادی، اجتماعی و

---

¹ Crowley, S

² Lasytè, G

³ Gray, R., Owen D

سیاسی است. همچنین، برای تأیید رعایت حقوق بشر و استانداردهای کاری، گواهینامه SA8000 به‌عنوان ابزاری برای ارزیابی و اعتبارسنجی معرفی شد.^۱ (کسل، ۲۰۰۱).

الگوی پارادایمی مسئولیت اجتماعی در ارتش جمهوری اسلامی ایران از نظریه‌های یکپارچه و مکمل و نظریه اخلاقی بهره می‌برد. این نظریه‌ها بر هماهنگی تعهدات اجتماعی با اهداف اقتصادی و استراتژیک تأکید دارند و به تنظیم سیاست‌های ارتش در حوزه‌های مختلفی مانند امدادرسانی، توسعه مناطق محروم و حفظ محیط زیست کمک می‌کنند. همچنین، اصل پاسخگویی به عموم و مدیریت موضوعات اجتماعی نیز برای ارتش اهمیت دارد تا برنامه‌ها و اقدامات خود را با سیاست‌های عمومی کشور همسو کند.

روش‌شناسی تحقیق:

این تحقیق بر پایه یک رویکرد کیفی است که با استفاده از نظریه داده‌بنیاد در یک پارادایم خاص طراحی شده است. برای گردآوری اطلاعات و داده‌ها، از منابع نظری مختلفی بهره‌گیری شده که شامل مطالعه اسناد بالادستی و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته است. در این مصاحبه‌ها، متخصصان و کارشناسان در حوزه نظامی حضور داشتند که تجربه و دانش عمیق در زمینه‌های مختلف نظامی و امنیتی دارند. این افراد از طریق نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و پژوهشگر با انجام مصاحبه با ۹ نفر از آن‌ها به مرحله اشباع نظری رسید. جهت تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده، باتوجه به اهداف و پرسش‌های پژوهش، از روش کدگذاری استراوس و کوربین استفاده شد. اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها، با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل محتوا در چارچوب نظریه داده‌بنیاد، در سه مرحله شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی تجزیه و تحلیل شدند. این مراحل به پژوهشگر کمک کردند تا الگوهای معناداری را شناسایی کرده و داده‌ها را به شکلی منسجم سازمان‌دهی کند که به درک عمیق‌تری از موضوع مورد بررسی منجر شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق:

¹ Cassel, D

خلاصه نتایج تحلیل داده‌های گردآوری شده برای سؤالات پژوهش در جدول‌های زیر ارائه شده است. لازم به ذکر است که نحوه محاسبه میانگین‌ها به شرح زیر است:

روش محاسبه میانگین: این میانگین بر اساس تعداد تکرار مقوله موردنظر در متن محاسبه شده است. تکرارها شامل داده‌هایی است که از مصاحبه‌ها، مقالات، و کتاب‌های مرتبط استخراج شده‌اند. برای هر مقوله، نسبت تعداد دفعات تکرار آن مقوله به مجموع تکرارهای همه مقوله‌ها محاسبه و به‌عنوان میانگین در نظر گرفته شده است.

این روش به‌گونه‌ای طراحی شده که وزندهی به هر مقوله بر اساس میزان اهمیت و بسامد آن در منابع اصلی صورت می‌گیرد و سهم نسبی هر مقوله در تحلیل نهایی را نمایان می‌سازد. این شیوه تحلیلی امکان ارائه تصویری دقیق و متوازن از نتایج پژوهش را فراهم می‌کند و نقش هریک از مقوله‌ها را در ساختار الگوی پارادایمی مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران به‌طور شفاف مشخص می‌سازد.

جدول ۲: مقوله‌های اصلی و فرعی بعد شرایط علی

بعد شرایط علی				
مقوله اصلی	مقولات فرعی	میانگین	مقولات فرعی	میانگین
ساختار سازمانی	هماهنگی بین سازمان‌ها برای اجرای قوانین مسئولیت اجتماعی	۶.۵۵	تأثیر قوانین حمایتی بر ارتقای مسئولیت اجتماعی	۹.۸۳
	تخصیص بودجه و مشوق‌های مالی برای مسئولیت اجتماعی	۸.۱۹	وجود و کارآمدی قوانین و مقررات مسئولیت اجتماعی	۴.۹۱
	وجود نهادهای نظارتی و حمایتی برای اجرای مسئولیت‌های اجتماعی		۱۳.۱۱	
فرآیندهای آموزشی	تنوع و پوشش موضوعی دوره‌های آموزشی	۲.۸۱	اثر بخشی برنامه‌های آموزشی در عملکرد عملیاتی	۵.۶۳
	میزان مشارکت نیروها در برنامه‌های آموزشی	۷.۰۴	سطح مهارت و دانش نیروها پس از آموزش	۲.۸۱
	تعداد و کیفیت دوره‌های آموزشی برگزار شده		۱.۴۰	
همکاری و اتحادهای منطقه‌ای	۱.۴۰	پیشرفت و توسعه تجهیزات و	۱.۴۰	

ابعاد سیاسی و اجتماعی	و بین‌المللی		فناوری‌های دفاعی	
	دیپلماسی نظامی و توسعه روابط بین‌المللی	۱.۴۰	اقتدار بازدارندگی و آمادگی دفاعی	۱.۴۰
	کارایی و موفقیت در عملیات نظامی و نبردها			۱.۴۰
	وجود و فعالیت نهادهای مدنی	۲.۳۸	ثبات سیاسی و انسجام اجتماعی	۳.۵۷
	سطح مشارکت مدنی و اجتماعی	۳.۵۷	میزان تنش‌ها و ناآرامی‌های سیاسی	۱.۱۹
	رویکرد و نقش رسانه‌ها و نخبگان در ترویج مسئولیت اجتماعی			۲.۳۸

جدول ۳: مقوله‌های اصلی و فرعی بعد شرایط مداخله‌گر

بعد شرایط مداخله‌گر				
مقوله اصلی	مقولات فرعی	میانگین	مقولات فرعی	میانگین
مسئولیت‌های اجتماعی تدوین و اجرای برنامه جامع	وجود برنامه جامع با اهداف، استراتژی‌ها و برنامه‌های اجرایی مشخص	۸	میزان انطباق برنامه با نیازها و اولویت‌های جامعه و ظرفیت‌های ارتش	۴
	تعداد شاخص‌های اندازه‌گیری و نظام‌های ارزیابی و نظارت تعریف شده	۴	وجود و کارآمدی قوانین و مقررات مسئولیت اجتماعی	۳
	وجود نهادهای نظارتی و حمایتی برای اجرای مسئولیت‌های اجتماعی			۱۳.۱۱
تکنولوژی و نوآوری	دسترسی به فناوری‌های نوین	۱.۱۹	نوآوری در توسعه مسئولیت اجتماعی	۲.۳۸
	سطح استفاده از تکنولوژی در برنامه‌های مسئولیت اجتماعی	۲.۳۸	میزان سرمایه‌گذاری در فناوری‌های مسئولیت اجتماعی	۱.۱۹
	تأثیر تکنولوژی بر بهره‌وری و اثربخشی برنامه‌های مسئولیت اجتماعی			۲.۳۸
برنامه‌های توسعه	تعداد برنامه‌های توانمندسازی اقتصادی و کارآفرینی راه‌اندازی شده	۴.۹۱	میزان مشارکت و تعداد افراد آموزش دیده در برنامه‌های شغلی	۴.۹۱

۴.۹۱	میزان رضایت و بازخورد مثبت از برنامه‌های توانمندسازی اقتصادی شرکت‌کننده	۴.۹۱	تأثیر برنامه‌های اقتصادی بر بهبود وضعیت شغلی و اقتصادی شرکت‌کننده	

جدول ۴: مقوله‌های اصلی و فرعی بعد شرایط زمینه‌ای

بعد شرایط زمینه‌ای				
مقوله اصلی	مقولات فرعی	میانگین	مقولات فرعی	میانگین
ارزش‌های فرهنگ و	سطح مشارکت اجتماعی	۷.۱۴	نظام ارزشی و اخلاقی	۱۰.۷۱
	پایبندی به سنت‌ها و آیین‌ها	۲.۳۸	تنوع فرهنگی	۴.۷۶
	میزان مشارکت مردم در برنامه‌های داوطلبانه و مسئولیت اجتماعی			۷.۱۴
سطح مشارکت مدنی	تعداد و تنوع سازمان‌های مردم‌نهاد فعال	۳.۵۷	نقش جامعه مدنی در ارتقای شفافیت و نظارت عمومی	۷.۱۴
	سطح دسترسی مردم به اطلاعات و آزادی بیان	۲.۳۸	تعامل ارتش با سازمان‌های مدنی و نهادهای اجتماعی	۴.۷۶
	میزان مشارکت مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری و انتخاباتی			۲.۳۸
پژوهشی زیرساخت‌های آموزشی و	کیفیت و تعداد مؤسسات آموزشی مرتبط با مسئولیت اجتماعی	۲.۳۸	سطح دسترسی به منابع آموزشی و پژوهشی	۳.۵۷
	توسعه زیرساخت‌های پژوهشی برای حمایت از مسئولیت اجتماعی	۵.۹۵	تأثیر آموزش و پژوهش بر ارتقای مسئولیت اجتماعی	۳.۵۷
	همکاری علمی و پژوهشی با نهادهای آموزشی و پژوهشی دیگر			۱.۱۹
حمایت‌های بین‌المللی و منطقه‌ای	تعداد و تنوع همکاری‌ها و حمایت‌های بین‌المللی و منطقه‌ای	۲.۳۸	سطح بهره‌مندی از منابع و کمک‌های بین‌المللی	۱.۱۹
	کیفیت و اثربخشی همکاری‌های بین‌المللی	۲.۳۸	تأثیر حمایت‌های بین‌المللی بر تقویت برنامه‌های اجتماعی ارتش	۱.۱۹
	میزان مشارکت در توافق‌نامه‌ها و برنامه‌های مشترک با نهادهای جهان			۱.۱۹
فرهنگ‌ساز مانی	ترویج و نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی در تمام سطوح سازمان	۸.۱۹	نظارت و ارزیابی فرهنگ اخلاقی در محیط کاری	۴.۹۱

	تشویق به انجام رفتارهای مسئولانه و اخلاق‌مدار	۴.۹۱	توجه به مسئولیت‌پذیری اجتماعی در تعامل با جامعه	۴.۹۱
	پایبندی به اصول اخلاقی و اجتماعی در رفتار سازمانی و عملکرد فردی	۹.۸۳		
ارتش عمومی	تمایل به پیوستن به ارتش و حمایت از آن	۲.۸۱	حضور و مشارکت عمومی در رویدادها و مراسم‌های ارتش	۲.۸۱
	رضایت عمومی از خدمات و عملکرد ارتش	۷.۰۴	سطح مشارکت و همکاری عمومی در برنامه‌ها و فعالیت‌های ارتش	۲.۸۱
	میزان اعتماد و اطمینان عمومی به ارتش			
	۵.۶۳			

جدول ۵: مقوله‌های اصلی و فرعی بعد راهبرها

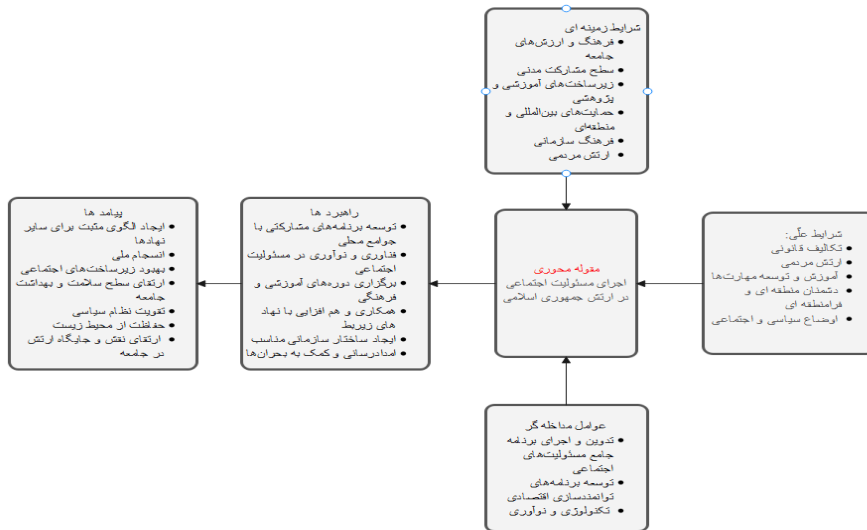
بعد راهبرها				
مقوله اصلی	مقولات فرعی	میانگین	مقولات فرعی	میانگین
توسعه برنامه‌های مشارکتی با جوامع محلی	تعداد برنامه‌های مشترک با جوامع محلی اجرا شده	۳	تعداد مشکلات و نیازهای شناسایی شده و حل شده در جوامع محلی	۳
	میزان مشارکت جوامع محلی در طراحی و پیاده‌سازی برنامه‌ها	۲	سطح رضایت جوامع محلی از نتایج و تأثیرات برنامه‌های مشارکتی	۵
فناوری و نوآوری در مسئولیت اجتماعی	وجود برنامه جامع با اهداف، استراتژی‌ها و برنامه‌های اجرایی مشخص	۸	میزان انطباق برنامه با نیازها و اولویت‌های جامعه و ظرفیت‌های	۴
	تعداد شاخص‌های اندازه‌گیری و	۴	سطح پیشرفت و تحقق اهداف برنامه	۳

	نظام‌های ارزیابی و نظارت تعریف شده		بر اساس ارزیابی‌های دوره‌ای	
فرهنگی	تعداد دوره‌های آموزشی و فرهنگی برگزار شده	۱	میزان شرکت و مشارکت جوانان و اعضای جامعه در دوره‌ها	۱
	سطح افزایش دانش و فرهنگ عمومی پس از برگزاری دوره‌ها	۱	میزان رضایت شرکت‌کنندگان از کیفیت دوره‌های آموزشی و فرهنگی	۱
همکاری و هم‌افزایی با نهادهای	تعداد واحدهای تخصصی مسئولیت اجتماعی ایجاد شده	۲	میزان تخصص و تجربه اعضای این واحدها در زمینه مسئولیت اجتماعی	۲
	سطح اثربخشی پروژه‌ها و برنامه‌های اجرا شده توسط این واحدها	۲	میزان هماهنگی و همکاری واحدهای تخصصی با سایر بخش‌های ارتش	۱
ایجاد ساختار سازمانی مناسب	ایجاد یک واحد مرکزی برای هدایت و کنترل فعالیت‌های اجتماعی سازمان	۳	تعداد و کیفیت واحدهای استانی و شهرستانی مسئول اجرای برنامه‌ها	۲
	میزان وضوح وظایف و مسئولیت‌های هر واحد در ساختار سازمانی	۳	سطح هماهنگی و ارتباط بین ستاد مرکزی و واحدهای استانی	۲
امداد رسانی و کمک به بحران‌ها	تعداد و تنوع دوره‌های آمادگی و آموزش بحران	۴	میزان تجهیز و آماده‌سازی واحدهای امدادی ارتش	۴
	سرعت و کارایی در پاسخ به بحران‌های اخیر	۴	میزان همکاری با نهادهای دیگر در مدیریت بحران	۵

جدول ۶: مقوله‌های اصلی و فرعی بعد پیامد‌ها

بعد پیامد ها				
مقوله اصلی	مقولات فرعی	میانگین	مقولات فرعی	میانگین
ایجاد الگوی مثبت برای سایر نهادها	تعداد سازمان‌هایی که از تجربه‌های اجتماعی ارتش استفاده کرده‌اند	۴.۷۶	میزان اطلاع‌رسانی درباره موفقیت‌های ارتش	۴.۷۶
	تأثیر اقدامات خیرخواهانه ارتش بر سازمان‌های دیگر	۲.۳۸	وجود مطالعاتی درباره الگوپردازی سازمان‌ها از ارتش	۴.۷۶
انجام ملی	میزان مشارکت و تعامل جامعه در برنامه‌های اجتماعی ارتش	۷.۱۴	وجود برنامه‌های مشترک ارتش با جوامع محلی برای تقویت همبستگی	۵.۹۵
	نظرسنجی درباره وحدت مردم بعد از حضور ارتش	۳.۵۷	بررسی نقش برنامه‌های ارتش در تقویت همبستگی اجتماعی	۳.۵۷
بهبود زیرساخت‌های اجتماعی	تعداد پروژه‌های عمرانی و اجتماعی که ارتش در آنها مشارکت داشته	۳.۵۷	بهبود امکانات عمومی پس از مشارکت ارتش	۳.۵۷
	میزان تخصیص بودجه ارتش به پروژه‌های بهبود زیرساخت‌های اجتماعی	۲.۳۸	سنجش دیدگاه مردم درباره تغییرات ایجاد شده توسط ارتش	۱.۱۹
ارتقای سطح سلامت و بهداشت جامعه	تعداد خدمات پزشکی ارائه شده	۱.۱۹	دسترسی جامعه به خدمات بهداشتی ارتش	۱.۱۹
	کاهش بیماری‌ها در مناطق تحت	۱.۱۹	رضایت جامعه از خدمات	۱.۱۹

	پوشش		بهداشتی ارتش	
تقویت نظام سیاسی	تقویت مشروعیت دولتی	۴.۷۶	حفظ یکپارچگی و ثبات سیاسی	۳.۵۷
	تقویت همگرایی میان نهادهای سیاسی و نظامی	۴.۷۶	افزایش شفافیت و پاسخگویی دولت	۲.۳۸
حفاظت از محیط زیست	تعداد پروژه های زیست محیطی اجرا شده	۴.۷۶	حجم کاهش آلاینده ها و آلودگی ها	۴.۷۶
	سطح افزایش آگاهی عمومی از محیط زیست	۴.۷۶	میزان بهبود وضعیت منابع طبیعی و سبز	۲.۳۸
ارتقای نقش و جایگاه ارتش در جامعه	میزان بهبود تصور عمومی ارتش در نظرسنجی ها	۳.۵۷	تعداد و کیفیت پروژه های اجتماعی موفق انجام شده	۳.۵۷
	سطح مشارکت و تعامل جامعه با فعالیت های ارتش	۳.۵۷	تأثیر فعالیت های اجتماعی ارتش بر افزایش اعتماد و حمایت عمومی	۴.۷۶

شکل ۱: الگوی پارادایمی اجرای مسئولیت‌های اجتماعی در ارتش جمهوری اسلامی ایران (براساس طرح نظام مند داده بنیاد)

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

این پژوهش به دنبال ارائه یک مدل پارادایمی برای شناسایی و تعریف مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران، بر اساس رویکرد داده‌بنیاد بوده است. برای دستیابی به این هدف، از رویکرد کیفی استفاده شد و مصاحبه‌های عمیقی با کارشناسان حوزه‌های نظامی، امنیتی و استراتژیک ارتش جمهوری اسلامی ایران انجام گرفت. این مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه یافت که پژوهشگر به نقطه اشباع نظری رسید؛ یعنی جایی که اطلاعات جدیدی ارائه نمی‌شد و تصویری کامل از موضوع به دست آمد.

ابزار اصلی پژوهش، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته‌ای بود که بر پایه داده‌های اولیه و مطالعات گذشته طراحی شد تا جزئیات و عمق بیشتری از مسئولیت‌های اجتماعی را آشکار کند. اعتبار ابزار مصاحبه با مقایسه داده‌ها و تأیید آن‌ها از طریق نظریات و روش‌های متنوع تثبیت شد. اطلاعات جمع‌آوری شده با روش کدگذاری نظری و در سه مرحله: کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. در مرحله نخست، شاخص‌های کلیدی مسئولیت اجتماعی شناسایی و سپس بر اساس ابعاد مختلف و مقوله‌های محوری دسته‌بندی شدند.

در نهایت، یافته‌ها در قالب یک الگوی پارادایمی جامع جای گرفتند که به‌وضوح رابطه عوامل مختلف را در اجرای مؤثر مسئولیت‌های اجتماعی ارتش نشان می‌دهد. این مدل می‌تواند به‌عنوان چارچوبی برای راهبری، شناسایی و بهینه‌سازی مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران به کار گرفته شود و به‌عنوان مرجعی برای پیاده‌سازی اقدامات اجتماعی و انسانی در زمینه‌های امنیتی و نظامی، زیست‌محیطی و بهداشتی مورد استفاده قرار گیرد. این پژوهش تلاشی است برای طراحی الگوی پارادایمی مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران که با رویکرد داده‌بنیاد انجام شده است. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که این الگو در پنج بُعد اصلی شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها، پیرامون محور اجرای مسئولیت‌های اجتماعی در ارتش جمهوری اسلامی ایران شکل گرفته است که هر کدام از این ابعاد دارای مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی زیر هستند که این الگو پارادایمی شامل ۲۶ مقوله اصلی و ۱۱۵ مقوله فرعی است:

ابعاد تأثیرگذار در مقوله محوری مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند:

شرایط علی، عوامل مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها

مقوله‌های اصلی در مقوله محوری مسئولیت‌های اجتماعی ارتش جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند:

مقوله‌های اصلی بعد شرایط علی: تکالیف قانونی، آموزش و توسعه مهارت‌ها، دشمنان منطقه‌ای و

فرمانطقه‌ای، اوضاع سیاسی و اجتماعی

مقوله‌های اصلی بعد عوامل مداخله‌گر: تدوین و اجرای برنامه جامع مسئولیت‌های اجتماعی، توسعه

برنامه‌های توانمندسازی اقتصادی، تکنولوژی و نوآوری

مقوله‌های اصلی بعد شرایط زمینه‌ای: فرهنگ و ارزش‌های جامعه، سطح مشارکت مدنی،

زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی، حمایت‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، فرهنگ سازمانی، ارتش

مردمی

مقوله‌های اصلی بعد راهبردها: توسعه برنامه‌های مشارکتی با جوامع محلی، فناوری و نوآوری در

مسئولیت اجتماعی، برگزاری دوره‌های آموزشی و فرهنگی، همکاری و هم‌افزایی با نهادهای

ذی‌ربط، ایجاد ساختار سازمانی مناسب و امدادسانی و کمک به بحران‌ها

مقوله‌های اصلی بعد پیامدها: ایجاد الگوی مثبت برای سایر نهادها، انسجام ملی، بهبود زیرساخت‌های اجتماعی، ارتقای سطح سلامت و بهداشت جامعه، تقویت نظام سیاسی، حفاظت از محیط‌زیست و ارتقای نقش و جایگاه ارتش در جامعه

ب-پیشنهاد

۱. توسعه مدل پیشنهادی در سایر سازمان‌های نظامی
۲. بررسی تأثیر اجرای مدل بر عملکرد سازمان
۳. بررسی نقش فناوری‌های نوین در اجرای مسئولیت‌های اجتماعی
۴. توسعه شاخص‌های اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی در ارتش
۵. بررسی ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی سازمان
۶. بررسی ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و جذب و حفظ نیروهای متخصص

فهرست منابع:**الف - منابع فارسی**

- اسماعیلی، سعید، باقری، مهدی، و دانش فرد، کرم ال.... (۱۴۰۲). طراحی مدل ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکتی با رویکرد شفافیت سازمانی (مورد مطالعه: سازمان تامین اجتماعی). مدیریت تبلیغات و فروش
- آشتیانی، محمدرضا. (۱۴۰۳). تأثیر مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی بر بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران. مطالعات دفاعی استراتژیک
- الوانی، سیدمهدی و احمدی، کیومرث (۱۳۹۲). مفهوم پاسخگویی اجتماعی سازمانی و ضرورت تبیین مؤلفه‌های آن در سازمانهای دولتی ایران)
- بهادر، علیرضا و زرین جوی الوار، سهیلا و آندرواز، لیلا، (۱۴۰۲)، عوامل موثر بر ارتقاء مسئولیت پذیری اجتماعی به عنوان رویکردی اخلاقی
- باقری، محمدحسن، آقامحمدی، داوود، کمالی، محمدرضا & سورانی، علی. (۱۴۰۳). الگوی رشد و تعالی سرمایه‌های انسانی نیروهای مسلح در افق ده ساله (مطالعه موردی ارتش جمهوری اسلامی ایران). (مطالعات دفاعی استراتژیک)،
- پورشاسب، عبدالعلی، و آزادی، فرزاد. (۱۳۹۷). راهبردهای نحوه فعالیت آجا در مدیریت بحران. مطالعات دفاعی استراتژیک
- جزنی، نسرين؛ براتی، ابوالفضل؛ و پارسامهر، وحید (۱۳۹۳). تأثیر مسئولیت اجتماعی در طنین برند داخلی سازمان). چشمانداز مدیریت بازرگانی
- قربانی زاده، وجه ال...، زمانی، ناهید، سیدنقوی، میرعلی & واعظی، رضا. (۱۴۰۱). فراتحلیل پیامدهای مسئولیت اجتماعی در سازمان‌های ایرانی. پژوهش‌های مدیریت عمومی

ب - منابع انگلیسی

- Bakić, T., Kostić, S., & Neskovic, E. (2015). Model for managing corporate social responsibility. Management: Journal for Theory and Practice Management, 20.
- Cassel, D. (2001). Human rights business responsibilities in the global marketplace. Business Ethics Quarterly.

- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research: Developments, debates, and dilemmas. *Research in organizations: Foundations and methods of inquiry*
- Crowley, S., Hinchliffe, S., & McDonald, R. (2017). Invasive species management will benefit from social impact assessment. *Journal of Applied Ecology*.
- Frooman, J. (1997). Socially irresponsible and illegal behavior and shareholder wealth. *Business & Society*.
- Galbreath, J., & Shum, P. (2012). Do customer satisfaction and reputation mediate the CSR–FP link? Evidence from Australia. *Australian Journal of Management*, 37(2), 211–229.
- Gray, R., Owen, D., & Adams, C. (1996). Accounting and accountability. Prentice Hall Europe.
- Grishnova, O., & Panchenko, O. (2022). Organizational culture in the system of social responsibility of higher education institutions. *Problems and Prospects of Economics and Management*.
- Hardy, C., Phillips, N., & Lawrence, T. (2003). Resources, knowledge and influence: The organizational effects of interorganizational collaboration. *Journal of Management Studies*
- Honna, J. (2020). Military politics in pandemic Indonesia. *Asia-Pacific Journal: Japan Focus*
- Lasyté, G. (2020). Socially responsible organizational governance in the public sector. *Public Policy and Administration*.
- Lu, Y., Khan, Z. A., Alvarez-Alvarado, M. S., Zhang, Y., Huang, Z., & Imran, M. (2020). A critical review of sustainable energy policies for the promotion of renewable energy sources. *Sustainability*
- Matten, D., Crane, A., & Chapple, W. (2003). Behind the mask: Revealing the true face of corporate citizenship. *Journal of Business*.

- Mizrahi, S., Cohen, N., & Vigoda-Gadot, E. (2020). Government's social responsibility, citizen satisfaction, and trust. *Policy and Politics*.
- Nasih, M., Harymawan, I., Putra, F. K. G., & Qotrunnada, R. (2019). Military experienced board and corporate social responsibility disclosure: An empirical evidence from Indonesia. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*.
- Nowell, B., & Foster-Fishman, P. (2011). Examining multi-sector community collaboratives as vehicles for building organizational capacity. *American Journal of Community Psychology*.
- Park, C., & Jeon, J. (2020). The effect of military social responsibility perception on soldiers' organizational citizenship behavior (OCB). *Journal of Advances in Military Studies*.
- Porter, M., & Kramer, M. (2002). The competitive advantage of corporate philanthropy. *Harvard Business Review*.
- Saeidi, S. P., Sofian, S., Saeidi, P., Saeidi, S. P., & Saeidi, S. A. (2015). How does corporate social responsibility contribute to firm financial performance? The mediating role of competitive advantage, reputation, and customer satisfaction. *Journal of Business Research*.
- Sastararuji, D., & Wottrich, V. H. (2008). Exploring CSR in Sweden, Thailand, and Brazil: Insights from the construction industry. *Umeå University*.
- Santa, L., Bom-Camargo, Y., Fajardo, C., & Macías, V. (2021). Responsabilidad social pública para contribuir a la consolidación de los objetivos del desarrollo sostenible.
- Tai, T. (2022). Impact of corporate social responsibility on social and economic sustainability. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*.
- Usama, M., Pribadi, U., & Rahmat, A. (2021). Public participation in the social sciences: A systematic literature review. *Perspektif*.
- Vukić, N., Omazić, M., & Aleksić, A. (2019). Corporate social responsibility strategy and reporting: Overview of practice in selected European countries.

COPYRIGHTS

© 2024 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

